

Uwagi wstępne

Historię regionu Europy Środkowo-Wschodniej, choć nie dla wszystkich jest to oczywiste, w znacznej mierze tworzyły mądre, zdolne i silne kobiety, zarówno anonimowe, jak i te, których nazwiska są dobrze znane szerokim kręgom. Ich listę otwiera Maria Skłodowska-Curie, która zajęła pierwsze miejsce w rankingu stu najbardziej wpływowych kobiet świata przeprowadzonym w 2018 roku przez magazyn BBC History. Nie wolno nam jednak zapominać także o innych nietuzinkowych kobietach działających w dziedzinie kultury, nauki, polityki i życia społecznego: od księżnej Olgi, Dobrawy, Eufrozyny Połockiej, Marfy „Posadnicy” i królowej Jadwigi poczynając, poprzez ks. Jekatierinę Daszkową, Nadieżdę Durową, Katarzynę II, na Angeli Merkel, Dalii Grybauskaitė, Natalii Gorbaniewskiej, Ludmile Ulickiej, Swietłanie Aleksijewicz i Oldze Tokarczuk kończąc.

Biografie dziesiątek nieprzeciętnych kobiet – świętych i heretyczek, łamiących stereotypy i śmiało wykraczających poza ustanowione dla nich role społeczne, zainspirowały nas do podjęcia szerszej refleksji na temat ich roli w kulturze oraz życiu społeczno-politycznym Polski, a także krajów regionu na przestrzeni dziejów.

Co wyznaczało kobiecą tożsamość w różnych okresach historii Polski i Europy? Jakie były kulturoznawcze i historyczne konceptualizacje kobiety i kobiecości? Jak zmieniały się postrzeganie, status i rola społeczna kobiet? W jaki sposób kobiecość werbalizuje się w literaturze i języku? To tylko niektóre z wielu trudnych pytań, na które odpowiedzi poszukujemy wraz z autorkami i autorami tekstów zamieszczonych w niniejszej monografii.

Oddawana do rąk Czytelnika publikacja świadczy niewątpliwie o aktualności oraz niesłabnącym zainteresowaniu tematyką kobiecą z jednej strony,

z drugiej zaś – o postępie badań nad problematyką zainicjowaną niegdyś przez ruchy kobiece i feminizm socjopolityczny, a następnie rozwijaną przez feminizm akademicki.

Dziś problematyka dotycząca kobiet ujmowana jest w sposób nader różnorodny. W tekstach zebranych w prezentowanym tomie, kolejnym już w serii „Interkulturowość Europy Środkowo-Wschodniej”, pokazujemy ją w szerokiej perspektywie interdyscyplinarnej i polidyscyplinarnej, konfrontując ze sobą odmienne metodologie, ujęcia i punkty widzenia. Zgodnie z misją Katedry Studiów Interkulturowych Europy Środkowo-Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego, a także założeniami wspomnianej serii wydawniczej, dążymy do coraz pełniejszego zrozumienia tożsamości historycznokulturowej regionu w ujęciu diachronicznym i synchronicznym. Do współpracy zaprosiliśmy więc reprezentantów różnych dziedzin refleksji humanistycznej: kulturoznawców, literaturoznawców, historyków i historyków sztuki, archeologów, językoznawców, filozofów, a także socjologów i pedagogów. Są wśród nich zarówno początkujący, jak i doświadczeni, utytułowani uczeni o różnych zapleczach etnicznych i kulturowych, z kraju i z zagranicy.

Prezentowane w niniejszym syntetycznym opracowaniu materiały zostały podzielone na cztery części, których tytuły inspirowane są tekstami kultury. W pierwszej – *Być kobietą... Kulturoznawcze i historyczne konceptualizacje kobiety i kobiecości* zgromadzono artykuły rozpatrujące kulturowe i historyczne konteksty konstruujące tożsamość kobiecą. Ukazujemy tu zarówno panujące wciąż stereotypy, jak i postulowane przez ludzi kultury postawy. Część druga – *Siłaczki. Kobieta w kulturze i życiu społecznym* zawiera teksty poświęcone społecznym uwarunkowaniom omawianej problematyki. Kolejny ważny wątek poruszają autorzy tekstów zamieszczonych w części trzeciej – *Patrzaj w serce... W konfrontacji ze światem*. Celem analizowanych w niej tekstów kultury jest próba zrozumienia i wyjaśnienia kobiecej percepcji świata, kobiecych doświadczeń, wyboru postaw i orientacji światopoglądowych oraz uchwycenia różnych, często skrajnych reakcji kobiet na zastaną sytuację społeczno-kulturową bądź w obliczu dramatycznych wydarzeń historycznych. Lingwokulturowa w swoim charakterze część czwarta – *Słowa ludzi niosą. Językowy obraz kobiet* – koncentruje się na trzech podstawowych wątkach. Analizie podlegają tu stereotypy, które dotyczą przejawiającego się w języku postrzegania kobiet, jak też odbioru samego języka uznawanego za „kobiecy”. Szczegółowo opisano również znaczenie struktury języka w odzwierciedlaniu społecznych i kulturowych ról kobiet.

Ujęcie komparatystyczne dopełnia problemowo-chronologiczna zasada prezentacji materiału, która poprzez takie jego ustrukturyzowanie umożliwia pogłębiony ogląd kształtowania się i ewolucji określonych tendencji i zjawisk w różnych kręgach kulturowych regionu, a także konstytuujących je kontekstów.

Zamieszczone w tomie artykuły dotyczą szeroko pojmowanej tematyki kobiecej, ale – jak wspomniano – różnią się sposobem jej prezentacji, metodologią badawczą, stylem, a także objętością. Materiał badawczy obejmuje kilka stuleci, ze szczególnym uwzględnieniem okresu średniowiecza, wieków XIX i XX oraz współczesności. Obok tekstów o charakterze przeglądowym znalazły się artykuły zawierające szczegółowe analizy wybranych utworów, problemów i zjawisk od czasów najdawniejszych do dziś. Ich autorzy (głównie zaś autorki) przypominają postacie znanych i zapoznanych pisarek, filozofek, działaczek społecznych, redaktorek, publicystek i wydawców, pedagogów, ludzi sztuki. Kobiet, które poprzez swoją postawę i działalność kształtowały poglądy i wzorce zachowania, wpływały na rozwój duchowy i umysłowy oraz tożsamość współczesnych, a także kolejnych pokoleń. Badacze podjęli się niełatwego zadania analizy problematyki kobiecej odmienności, ich uczuć, postrzegania samych siebie i świata. Eksplorują różne aspekty „bycia kobietą” oraz czynniki decydujące o kształtowaniu się kobiecej tożsamości. Rozprawiają się ze stereotypami dotyczącymi postrzegania roli kobiet w historii i kulturze, poddają analizie ich zmieniający się status, kobiece wzorce osobowe oraz role rodzinne i zawodowe. Podkreślają ich wkład w kulturę, prezentują kobiety jako autorki i bohaterki dzieł sztuki, wskazując specyfikę ich twórczości literackiej; wreszcie – badają ich język. Prezentowane analizy, przede wszystkim zaś – płynące z nich wnioski – nierzadko zaskakują świeżością i nowatorstwem sądów.

Jesteśmy przekonane, że studia zebrane w niniejszym tomie w sposób istotny pogłębiają wiedzę na temat statusu, miejsca i roli kobiet w historii i kulturze krajów regionu Europy Środkowo-Wschodniej. Zarazem oddawana do rąk Czytelnika monografia ujawnia nowe perspektywy badawcze oraz odsłania problemy skoncentrowane wokół tematyki kobiecej, jak dotąd niezbadane i nierozwiązane.

*Joanna Getka
Iwona Krycka-Michnowska*